

ارائه‌ی مدلی تلفیقی جهت اولویت‌بندی زیرساخت‌های توسعه‌ی گردشگری مطالعه‌ی موردی: شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری

محمدرضا رضایی، استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - دانشگاه یزد

صادق مختاری، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی - دانشگاه شهید چمران اهواز

لیلا کشتکار*، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - دانشگاه یزد

چکیده

امروزه گردشگری با ویژگی‌های توسعه‌مدارانه‌ی خود نقش مهمی در اقتصاد کشورهای جهان ایفا نموده است. با توجه به این که ارتقا و گسترش گردشگری مستلزم ایجاد شرایط ویژه‌ی ساختاری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است، تنظیم برنامه‌های متناسب با شرایط و امکانات مناطق گردشگری با هدف کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، شناخت و درک تفاوت‌های موجود میان مناطق و نواحی مختلف امری ضروری است. در این راستا هدف این پژوهش، بررسی زیرساخت‌های گردشگری شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری به منظور برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی شهرستان‌ها برای توسعه گردشگری است. ماهیت تحقیق توسعه‌ای-کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش ابتدا با استفاده از مدل TOPSIS، VIKOR و ELECTER به اولویت‌بندی شهرستان‌های استان بر اساس ۵۸ شاخص پرداخته شده است. در ادامه با توجه به این که نتایج حاصل از اجرای روش‌های فوق در مواردی با یکدیگر هم‌خوانی نداشت، برای رسیدن به یک اجماع کلی از تکنیک کپلند بهره گرفته شده است. نتایج پژوهش حاکی از توزیع نامتعادل زیرساخت‌های توسعه‌ی گردشگری در استان است، به طوری که بر اساس خروجی مدل کپلند به ترتیب شهرستان سامان، شهرکرد و بن در سطح برخوردار، شهرستان‌های فارسان، کیار و لردگان در بخش نیمه برخوردار و در نهایت شهرستان‌های بروجن، کوهرنگ و لردگان در سطح محروم قرار گرفته‌اند. وجود این تفاوت‌ها، لزوم تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های هدفمند برای توسعه یکپارچه و متوازن شهرستان‌های استان در زمینه گردشگری را ایجاب می‌کند.

واژگان کلیدی: اولویت‌بندی، زیرساخت گردشگری، استان چهارمحال و بختیاری، کپلند.

۱- مقدمه

امروزه صنعت گردشگری ضمن گسترش یافتن در زمینه‌های گوناگون با افزایش مقصدهای تازه و رو به رشد مواجه بوده است. این گونه پویایی، گردشگری را به یک عامل کلیدی برای پیشرفت اجتماعی- اقتصادی تبدیل ساخته است (Harms, 2007: 111). صنعت گردشگری در حال تبدیل شدن به بزرگ‌ترین و پردرآمدترین صنعت در ابعاد جهانی است، به طوری که ۱۱ درصد از تولید ناخالص (Kabassi, 2012: 52)، ۱۰ درصد از اشتغال (اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۷)، ۵ درصد از صادرات و ۵ درصد از سرمایه‌گذاری جهانی را به خود اختصاص داده است (WTTC^۱, 2013). با توجه به تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی، این صنعت می‌تواند به عنوان موتور محرکه‌ی اقتصاد باشد و در مقابل، رشد اقتصادی نیز می‌تواند بر توسعه گردشگری مؤثر باشد (فیروزجائیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۱). بسیاری از مزایای اقتصادی گردشگری، کیفیت زندگی ساکنان مختلف را در زمینه‌های اشتغال، درآمد، افزایش درک از محل، به منزله‌ی پارامترهای مهم در توسعه افزایش می‌دهد (Kava et al, 2014: 45).

امروزه ارتقا و گسترش گردشگری، خود مستلزم ایجاد شرایط ویژه‌ی ساختاری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است. تنها پیشینه‌ی کهن، میراث گران‌بهای تاریخی و فرهنگی، اماکن مذهبی و سرگرمی فراوان و نظایر این‌ها برای موفقیت هر منطقه در توسعه‌ی گردشگری کافی نمی‌باشد، بلکه نیازمند وجود زیرساخت‌های مناسب و مدیریت عاقلانه و مدبرانه در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و مانند این‌ها است (وارثی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۲). برای توسعه‌ی گردشگری بهره‌برداری بهینه از زیرساخت‌ها و پی بردن به نابرابری‌ها سطح‌بندی نواحی گردشگری ضروری است. با شناخت زیرساخت‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها در سطح نواحی می‌توان مدیریت بهتری بر گردشگران داشت (شعاعی و موسی‌وند، ۱۳۹۰: ۲۵).

به عقیده‌ی سازمان جهانی گردشگری و انجمن جهانگردی و گردشگری جهانی، گردشگری نقش حیاتی را در اقتصاد جهانی دارد و بزرگ‌ترین صنعت محسوب می‌شود (sugiyarto, 2003: 3). گردشگری با ویژگی‌های توسعه‌مدارانه‌ی خود، نقش مهمی در اقتصاد کشورهای جهان ایفا می‌نماید (Monavari et al, 2008: 28). فعالیت گردشگری در چند دهه‌ی اخیر سهم عمده‌ای در توسعه‌ی منطقه‌ای و ناحیه‌ای کشورها داشته است. یکی از مشکلات مهم در توسعه‌ی فضایی به ویژه توسعه‌ی ناحیه‌ای گردشگری، ضعف در سلسله مراتب نواحی گردشگری مبتنی بر رابطه‌ی تعاملی میان نواحی گردشگری است. سطح‌بندی بر اساس زیرساخت‌های گردشگری و خدمات موجود در نواحی برای شناخت تفاوت‌ها و تعیین خدمات مورد نیاز و تعدیل نابرابری بین آن‌ها است. بهره‌برداری مناسب از زیرساخت‌ها وابسته با شناخت دقیق و سطح‌بندی امکانات، تأسیسات، خدمات و ظرفیت‌های موجود در هر منطقه و ناحیه دارد.

استان چهارمحال و بختیاری با دارا بودن جاذبه‌های گردشگری متنوع یکی از زیباترین استان‌های کشور است که در جنوب غربی کشور بر بلندای زاگرس واقع شده است. با وجود جاذبه‌های گردشگری در خور توجه در این استان، تعداد گردشگرانی که برای بازدید از این جاذبه‌ها وارد استان می‌شوند، چشم‌گیر نبوده است. از طرف دیگر در اکثر مواقع نیز گردشگران با وجود تنوع نقاط گردشگری در استان تنها از نقاط خاصی از استان بازدید کرده و برخی از شهرستان‌های استان تعداد گردشگران وارد شده بسیار کم است. اگر دلایل تأثیرگذار این روند را بررسی کنیم، بی‌شک به کمبود امکانات، تسهیلات و به طور کلی زیرساخت‌های گردشگری خواهیم رسید. در این پژوهش سعی بر آن است که به بررسی توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری در سطح شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری پرداخته شود. از این طریق می‌توان مقایسه‌ی تطبیقی و جذب گردشگر و کارآیی فضاهای گردشگری پی برد و از طرف دیگر الگوی فضایی زیرساخت‌های گردشگری را برای توسعه‌ی متوازن ارائه داد.

سطح‌بندی نواحی گردشگری معیاری برای تعیین مرکزیت و هم‌چنین تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز و تعدیل نابرابری نواحی است. در پژوهش‌های گردشگری تا دهه‌ی ۱۹۹۰، مطالب اندکی درباره‌ی سطح‌بندی نواحی گردشگری

انتشار یافته است، اما طی چند دهه‌ی اخیر، محققان به سطح‌بندی گردشگری در مقیاس منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و ناحیه‌ای پرداخته‌اند (Law Christopher, 2000). در زیر به تعدادی از این پژوهش‌ها اشاره گردیده است:

ماسیدا و ایتزو^۲ (۲۰۱۲) به بررسی عوامل تعیین‌کننده‌ی جریان گردشگری دو منطقه در ایتالیا پرداخته‌اند. آن‌ها با استفاده از رویکرد پویایی پانل دیتا (GMM) و با استفاده از داده‌های دوره‌های ۱۹۹۸-۲۰۰۷ اقدام به تخمین تابع تقاضای گردشگری کردند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد حمایت دولت‌های محلی از فعالیت‌های فرهنگی تأثیر مثبت بر گردشگران داشته است. ضرایب آماری عناصر عرضه گردشگری از جمله فرهنگ، امنیت عمومی و زیرساخت‌های حمل و نقل هر چند پایین بوده، ولی همه‌ی ضرایب معنی‌دار بودند و این امر ثابت می‌کند مؤلفه‌های زیرساخت در جذب گردشگر مؤثر بوده است.

شووال^۳ و همکاران (۲۰۱۱)، نقش هتل‌ها در فعالیت‌های گردشگر را در شهر هنگ‌کنگ بررسی کردند و نتایج مطالعه‌ی آن‌ها نشان داد که مکان هتل‌ها با توجه به این‌که گردشگر بیش‌ترین زمان سفر و هزینه‌ی آن را در مجاورت هتل صرف می‌کند، تأثیر عمیقی در رفتار گردشگران دارد.

کادارو و ستانا^۴ (۲۰۰۷) به بررسی اهمیت زیرساخت‌های حمل و نقل به عنوان عامل تعیین‌کننده‌ی در توسعه‌ی گردشگری جزیره‌ی موریس پرداخته‌اند. به منظور انجام این پژوهش آن‌ها از مدل پویایی پانل طی سال‌های ۱۹۷۸-۲۰۰۳ بهره گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که گردشگران آمریکا، اروپا و آسیا نسبت به زیرساخت‌های حمل و نقل جزیره حساس بوده‌اند.

غفاری (۱۳۸۸) در طرحی پژوهشی، به اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری در جهت مکان‌یابی تأسیسات گردشگری در کانون‌های توریستی استان چهارمحال و بختیاری پرداخته است. نتایج به دست آمده از پژوهش وی نشان داده است که سرمایه‌گذاری‌های گردشگری در سطح شهرستان‌های استان به صورت نامتعادل تقسیم شده است. در این راستا الگویی بهینه برای تأسیسات گردشگری به منظور رفع نابرابری‌های زیرساخت گردشگری در استان ارائه کرده است. ضرابی و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی به بررسی جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری در منطقه‌ی اورامانات پرداخته‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه بوده است که با توجه به حجم نمونه تعداد ۳۸۳ پرسشنامه در بین گردشگران منطقه پر شده است. بر اساس نتایج به دست آمده مکان‌های گردشگری مورد بازدید، در بیشتر زمینه‌ها دارای امکانات لازم برای گردشگران بوده است. با توجه به این‌که بیشتر گردشگران داخل استانی بوده‌اند و برای یک روز اقامت داشته‌اند، امکانات اصلی و اقامتی اهمیتی نداشته است. گردشگران خارج استانی نیز ترجیحاً از امکانات مرکز استان با توجه به نزدیکی به منطقه استفاده کرده‌اند.

ملکی و مودت (۱۳۹۳)، به ارزیابی و اولویت‌بندی توسعه زیرساخت‌های گردشگری در شهرستان‌های استان یزد پرداخته‌اند. در این پژوهش از ۳۰ شاخص و مدل‌های HDI و TOPSIS بهره گرفته شده است. نتایج خروجی مدل‌های به کار رفته در پژوهش نشانگر عدم توازن و تعادل در توزیع زیرساخت گردشگری در استان یزد می‌باشد. موسوی و همکاران (۱۳۹۴)، با استفاده از مدل VIKOR و TOPSIS به اولویت‌بندی شهرستان‌های استان کردستان از نظر زیرساخت‌های توسعه گردشگری پرداخته‌اند. آن‌ها از ۱۲ معیار در پژوهش خود بهره گرفته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها حاکی از آن است که، شهرستان سنندج در سطح فرابرخوردار و شهرستان‌های دهگلان و دیواندره در سطح فرو برخوردار (محروم) قرار گرفته‌اند. هم‌چنین معیارهای تعداد فروشگاه‌های صنایع دستی، دفاتر خدمات مسافرتی شرکت‌های حمل و نقل به طور نابرابری در میان شهرستان‌های این استان توزیع شده‌اند.

تحقیق حاضر سعی بر آن داشته است که ضمن شناسایی شاخص‌های زیرساخت گردشگری، به اولویت‌بندی این زیرساخت‌ها در سطح شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری پرداخته تا دوگانگی بین شهرستان‌ها را در این قسمت

2- Massidda & Etzo

3- shoval

4- Khadaroo & Saayman

مشخص کند. از این رو ماحصل این پژوهش، پس از ارائه‌ی مدلی مناسب، با آشکار ساختن نقاط ضعف، قوت و دوگانگی بین شهرستان‌ها در بخش زیرساخت‌های گردشگری، به ارائه‌ی پیشنهادها در زمینه‌ی نحوه‌ی خدمات‌دهی به مناطق پرداخته است، اما آن‌چه این مقاله را از تحقیقات پیشین مجزا می‌کند این است که اولویت‌بندی انجام شده در این پژوهش، با استفاده از مدل‌های ELECTRE، VIKOR، TOPSIS و مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت نتایج حاصل از سه روش مذکور را با استفاده از روش کپلند به یک نتیجه‌گیری واحد دست یافته است.

۲- مبانی نظری

صنعت گردشگری، نظام منسجمی است که عناصر آن لازم و ملزوم یکدیگر می‌باشند. به‌گونه‌ای که جاذبه‌های گردشگری به تنهایی موجبات سفر یا رونق صنعت را فراهم نمی‌کنند، بلکه امکانات، زیرساخت‌ها و شرایط برای جابجایی و اقامت گردشگران نیز باید فراهم باشد (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۹۱، ۳۴). بنابراین هماهنگی بین تعداد گردشگران و ظرفیت فضاهای گردشگری به خصوص زیرساخت‌ها بسیار ضروری است. اگر چه صنعت گردشگری دارای مزایای بسیار است، اما ورود گردشگر به یک منطقه یا ناحیه بدون توجه به ظرفیت‌ها و کشش موجود، مشکلاتی مانند نابسامانی اجتماعی و اقتصادی، شلوغی، تغییر هویت اجتماعی، برخوردهای نامناسب اجتماعی، آسیب رساندن به محیط زیست و ... را به دنبال خواهد داشت (شماعی و موسی وند، ۱۳۹۰: ۲۵). پیرامون گردشگری دو دیدگاه غالب مطرح است:

دیدگاه کسب تجربه فرهنگی: مطابق این دیدگاه هدف گردشگری به دست آوردن تجارب فرهنگی و اجتماعی است. بر این اساس، بیشتر گردشگران فرهنگی-اجتماعی برای زیرساخت‌های موجود اهمیت ویژه‌ای قایل هستند.

دیدگاه به دست آوردن سود اقتصادی: مطابق این دیدگاه، گردشگری یک سیستم اقتصادی است که مانند هر نظام اقتصادی دیگر در پی منافع است و از نظر اقتصادی یک فعالیت پایه تلقی می‌شود. طبق این دیدگاه، مهم‌ترین هدف گردشگر، کسب سود اقتصادی مهم است و دارا بودن زیرساخت‌های ناحیه‌ای اهمیت زیادی دارد (دهستانی: ۱۳۸۳: ۱۴). واژه‌ی زیرساخت در برنامه‌ریزی به تأسیساتی گفته می‌شود که هم روی زمین و هم زیر آن قرار دارند و چهارچوبی اساسی را برای کارکرد مؤثر نظام‌های توسعه‌ای، نظیر نواحی شهری، صنعتی و جهانگردی فراهم می‌کند. برای توسعه‌ی موفقیت‌آمیز جهانگردی، زیرساخت‌های مناسب، لازم و ضروری است و در مناطق و کشورهای توسعه نیافته که اغلب کمبود زیرساختی دارند، می‌تواند به عنوان یک عامل بحرانی قلمداد شود (Hearty, 1989).

تأسیسات توریستی را در مجموع می‌توان به سه گروه عمده‌ی تأسیسات اقامتی، پذیرایی و حمل و نقل و ارتباطات طبقه‌بندی نمود که در زیر به اختصار هر یک از آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تأسیسات اقامتی: این تأسیسات شامل هتل‌ها، مهمان‌سراها، متل‌ها، کاروان‌سراها، کمپ‌ها، کلبه‌های ساحلی و کوهستانی، پانسیون‌ها، پلاژهای توریستی، زائرسراها و ساختمان‌های مدارس به هنگام تعطیلات می‌باشد.

تأسیسات پذیرایی: تأسیسات پذیرایی شامل رستوران‌ها، قهوه‌خانه‌ها، چایخانه‌ها و نظایر آن‌ها می‌باشد و شامل دو دسته تأسیسات پذیرایی درون شهری و تأسیسات پذیرایی بین راهی است (رضوانی، ۱۳۸۶، ۱۴۱-۱۴۰).

تأسیسات و تجهیزات حمل و نقل و ارتباطات: پیاده‌روی و دوچرخه سواری، ماشین‌های شخصی، وسایل نقلیه جاده‌ایی همگانی، تردد‌های ریلی، دریایی و هوایی از اشکال گوناگون حمل و نقل محسوب می‌شوند (کاظمی، ۱۳۸۷: ۶۹). واحد پور و جعفری (۱۳۹۰)، در پژوهش خود زیرساخت‌های گردشگری را که در توسعه صنعت گردشگری مؤثر هستند به دو دسته تقسیم کرده‌اند که در جدول زیر به آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۱: زیرساخت‌های گردشگری

زیر ساخت‌های نرم	زیر ساخت‌های سخت
۱- اطلاع رسانی و تبلیغات در سطح ملی و بین‌المللی	۱- گسترش راه‌ها و حمل و نقل
۲- مدیریت مناسب در بخش‌های مختلف صنعت گردشگری	۲- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی در جهت توسعه‌ی فرودگاه‌ها، هتل‌ها، رستوران‌ها و جاذبه‌ها
۳- ایجاد امنیت برای مردم و گردشگران	۳- بهبود اماکن تاریخی، مراکز فرهنگی، فراغتی، ورزشی و...
۴- آموزش و فرهنگ‌سازی به مردم جامعه	
۵- بهداشت در صنعت گردشگری	
۶- گردشگری الکترونیک	

منبع: (واحد پور و جعفری، ۱۳۹۰: ۸۹)

۳- تکنیک‌های به کار رفته در پژوهش

۳-۱- تکنیک ویکور^۵

روش ویکور یکی از روش‌های حل مسئله‌ی چند معیاره می‌باشد. در مسائلی با معیارهای نامتناسب و ناسازگار که تصمیم‌گیرنده نیاز به انتخاب بهترین گزینه دارد، راه حلی نزدیک به راه حل ایده آل دارد و تمام گزینه‌ها مطابق با معیارها مورد ارزیابی قرار گیرد، هم‌چنین در شرایطی که فرد تصمیم‌گیرنده قادر به شناسایی و بیان برتری‌های یک مسئله در زمان شروع و طراحی آن نیست، این روش می‌تواند به عنوان ابزار مؤثری برای تصمیم‌گیری مطرح شود (عطایی، ۱۳۸۹: ۸۷).

۳-۲- تکنیک تاپسیس^۶

این روش از کاربردی‌ترین زیر مجموعه‌های MADM است (Chakraborty, 2011). که اولین با توسط هوانگ و یون^۷ ارائه گردید (chen & taso, 2008: 1410). کاربرد اصلی این روش هنگامی است که محقق به طور مستقیم و بدون هیچ‌گونه محاسبات ریاضی قبلی قضاوت خود را اعمال می‌نماید (Erasalan & Tansel, 2011: 892). اساس این روش بر پایه‌ی نزدیکی به راه حل ایده‌آل مثبت و دوری از راه حل ایده‌آل منفی بنا شده است. این روش قابلیت ترکیب با روش‌های MCDM را داراست (Sun, 2010).

۳-۳- تکنیک الکت^۸

تکنیک الکت در اواخر دهه ۱۹۸۰ مطرح شد و به عنوان یکی از فنون MADM، مورد توجه قرار گرفت (لطفی و شعبانی، ۱۳۹۲: ۲۰). این روش محبوب‌ترین روش در اروپا به ویژه در میان جامعه فرانسوی زبان است (Kabli, 2009: 45). در این روش از مفهوم تسلط به صورت ضمنی استفاده می‌شود که گزینه‌ها به صورت زوجی با یکدیگر مقایسه می‌شوند و گزینه‌های مسلط و ضعیف (غالب و مغلوب) شناسایی شده و سپس گزینه‌های ضعیف و مغلوب حذف می‌شوند. اساس این مفهوم، روابط رتبه‌بندی برتر است، یعنی لزوماً به رتبه‌بندی گزینه‌ها منتهی نمی‌شود، بلکه ممکن است گزینه‌هایی را حذف کند (میرفخرالدینی، ۱۳۹۰: ۵۵).

۳-۴- تکنیک بردا

این روش بر اساس قاعده اکثریت استوار است. به منظور پیاده‌سازی این روش باید ماتریسی به ابعاد $m \times m$ تشکیل شود که m تعداد گزینه‌ها است. گزینه‌های مورد استفاده به صورت زوجی با یکدیگر مقایسه می‌گردند، اگر گزینه‌ی a

5- Vikor
6- Topsis
7- Hwang & Yoon
8- ELECTRE

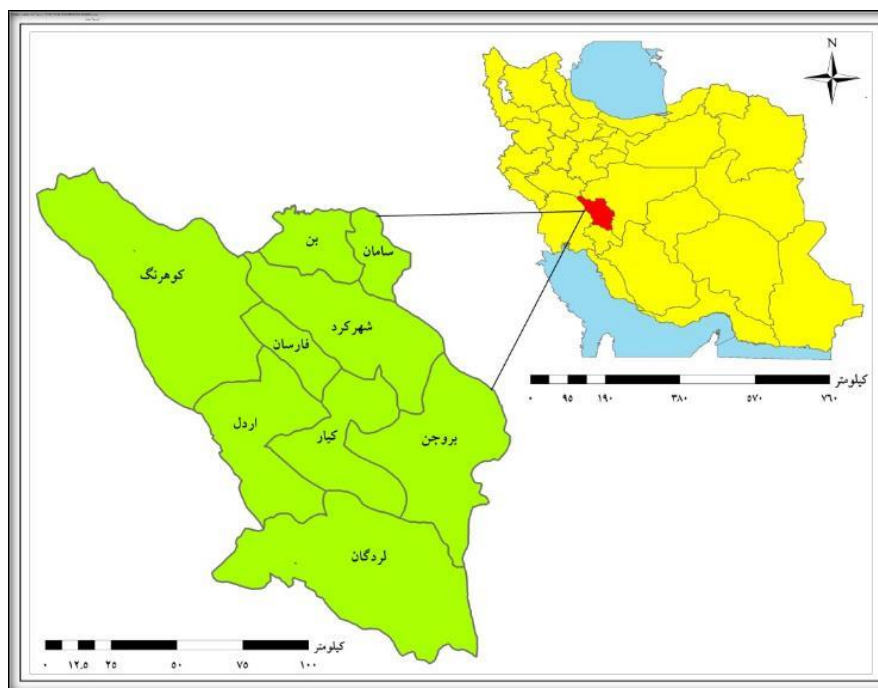
توسط روش‌های به کار رفته شده برای اولویت‌بندی، تعداد بالاتری نسبت به گزینه b اولویت پیدا کرده باشد، در خانه‌ی مربوط به آن‌ها در ماتریس حرف m و در غیر این صورت حرف x درج می‌گردد. اولویت‌بندی نهایی گزینه‌ها در این روش، بر اساس تعداد بردها (m) در هر سطر که با حرف c نشان داده می‌شود، صورت می‌پذیرد (طواری و میرنژاد، ۱۳۸۷).

۳-۵- تکنیک کپلند^۹

این روش با پایان روش بردا آغاز می‌گردد. این روش نه تنها فقط تعداد بردها، بلکه تعداد باخت‌ها را نیز برای هر گزینه در نظر می‌گیرد. رتبه‌ای که کپلند به هر گزینه می‌دهد بر اساس کم کردن تعداد باخت‌ها از تعداد بردها به دست می‌آید که با حرف d نشان می‌دهند (سلطان حسینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۲).

۴- محدوده مورد مطالعه

استان چهارمحال و بختیاری با وسعتی حدود ۱۶۵۳۳ کیلومتر مربع در جنوب غربی ایران و در محدوده‌ی میانی کوهستان‌های زاگرس قرار دارد (خاتون آبادی و راست قلم، ۱۳۹۰، ۳۳۱). از شمال و مشرق به استان اصفهان و از جنوب به استان کهگیلویه و بویر احمد، از غرب به استان خوزستان و از شمال غرب به استان لرستان محدود است. مرکز این استان، شهرکرد در ارتفاع ۲۰۶۶ متری از سطح دریا قرار دارد که مرتفع‌ترین شهر در بین مراکز استانی است و به همین علت به "بام ایران" شهرت یافته است. این استان، منطقه‌ای است کوهستانی که تقریباً ۷۶ درصد آن را کوه‌ها و تپه‌ها و ۲۴ درصد آن را دشت‌ها و فلات‌های آبرفتی تشکیل می‌دهند. به علت قرار گرفتن در مسیر بادهای مرطوب سیستم مدیترانه‌ای و تخلیه‌ی بار این سامانه، استان دارای بارش نسبتاً مناسبی است. مهم‌ترین رشته‌کوه منطقه، زرد کوه بختیاری است که رودخانه‌های بزرگ کارون و زاینده‌رود را به کشور هدیه می‌دهد. از طرف دیگر وجود ۲۰ رودخانه دائمی، زینت‌بخش استان است (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۷). بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی تا پایان سال ۱۳۹۳، استان دارای ۹ شهرستان، ۳۱ شهر، ۲۱ بخش، ۴۴ دهستان و ۷۶۶ آبادی مسکونی می‌باشد (گزارش اقتصادی، اجتماعی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۳، ۷). شکل ۱ موقعیت جغرافیایی محدوده‌ی مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

۵- روش شناسی پژوهش

رویکرد حاکم بر پژوهش حاضر توسعه‌ای-کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی می‌باشد. با توجه به موضوع تحقیق و در راستای اهداف تعریف شده به منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. از روش کتابخانه‌ای، جهت تدوین مبانی نظری مرتبط با موضوع پژوهش بهره گرفته شد. هم‌چنین به منظور کسب بخشی از آمار و اطلاعات مورد نیاز از آمارنامه‌های گوناگون و نتایج سرشماری‌های دوره‌های مختلف استفاده شد و در بعضی موارد به طور مستقیم به ادارات و سازمان‌های مربوطه مراجعه شده است. جامعه آماری این پژوهش استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک شهرستان‌های آن در سال ۱۳۹۴ بوده است. جهت اولویت‌بندی از ۵ معیار در قالب ۵۸ زیر شاخص بهره گرفته شده است. به منظور تجزیه تحلیل داده‌ها از تکنیک‌های VIKOR، TOPSIS و ELECTRE بهره گرفته شد. پس از حصول نتایج نهایی سه روش یاد شده، برای رسیدن به یک نتیجه‌ی واحد، از روش کپلند استفاده شده است. در ادامه به ساختار هر یک از مدل‌ها اشاره شده است. در نهایت اطلاعات جمع‌آوری شده به لایه‌ی اطلاعات مکانی در سطح شهرستان‌های استان در نرم‌افزار Gis متصل شده تا امکان تحلیل منطقه‌ای و تهیه نقشه‌های مربوط فراهم شود. هر ارزشیابی و نظارتی وقتی به شکل مؤثر انجام می‌شود که شاخص‌های دقیق و مناسبی برای قضاوت و تصمیم‌گیری در اختیار داشته باشد. وجود شاخص‌های مناسب و کاربردی به عنوان قدم اصلی در راه ارزشیابی و سنجش عملکرد تلقی می‌شود. در این پژوهش، با توجه به این‌که افزایش تعداد شاخص‌ها به سنجش دقیق‌تر و مطلوب‌تری منجر می‌شود، ۵۸ شاخص در قالب ۵ مولفه اصلی تقسیم شده‌اند. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها از حالت خام خارج شده و به صورت ضریب یا نسبت آنها استفاده گردیده است.

۶- یافته‌های پژوهش

عدم توازن در سازمان فضایی و عدم سلسله مراتب مبتنی بر رابطه‌ی تعاملی میان نواحی گردشگری یکی از مسائل و مشکلات گردشگری در ایران از جمله استان چهارمحال و بختیاری است. اولویت‌بندی زیرساخت‌های گردشگری در نواحی مختلف یک استان، توزیع متعادل زیرساخت‌ها و تعدیل نابرابری در نواحی مختلف، یکی از اقدامات اساسی توسعه‌ی گردشگری است. بنابراین در برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین، رتبه‌بندی نواحی ضروری است. در این پژوهش، به منظور سنجش و ارزیابی وضعیت گردشگری شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری از پنج شاخص کلی (شاخص تأسیسات و خدمات موجود، شاخص طبیعی-اکولوژی، شاخص کالبدی-مکانی-خدماتی، شاخص تأسیسات اقامتی و شاخص جاذبه-های گردشگری) استفاده شده است، که هر کدام از شاخص‌ها، خود به زیر مجموعه‌های جزئی‌تر تقسیم می‌شوند. در شاخص تأسیسات و خدمات موجود، زیر مجموعه‌ها به صورت صفر (عدم تأسیسات) و یک (وجود تأسیسات) امتیازدهی شده است، هم‌چنین در شاخص‌های طبیعی-اکولوژی و شاخص کالبدی-مکانی-خدماتی، با توجه به نظر کارشناسان امتیازدهی صورت گرفته و نیز در دو شاخص، تأسیسات اقامتی و جاذبه‌های گردشگری با توجه به زیر مجموعه‌های هر کدام تعداد آن‌ها بیان شده است.

در این تحقیق، برای رتبه‌بندی شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، ابتدا ماتریس تصمیم که مشتمل بر ۵۸ ستون (تعداد متغیرها) و ۹ سطر (تعداد شهرستان) است، تشکیل شد. برای بیان اهمیت نسبی معیارها و شاخص‌های مورد استفاده باید وزن نسبی آن‌ها را تعیین کرد. در این پژوهش، برای وزن‌دهی به ۵۸ معیار انتخابی با استفاده از روش آنتروپی شانون (با توجه به این‌که تحقیق حاضر از روش پرسشنامه‌ای نبوده که از نظر متخصصان مختلف برای وزن‌دهی استفاده شود، بلکه از آمار و اطلاعات سازمان میراث فرهنگی و سالنامه آماری استفاده شده، بنابراین در این پژوهش از روش آنتروپی شانون که یکی از روش‌های وزن‌دهی است، بهره برده‌ایم)، وزن و اهمیت هر کدام از معیارها محاسبه شده است (جدول ۲).

جدول ۲: وزن معیارهای مختلف با استفاده از آنتروپی شانون

وزن	شاخص	جهت شاخص	رتبه	وزن	شاخص	جهت شاخص	رتبه
۰/۰۲۹۱	توپوگرافی	+	۳۰	۰/۰۱۴۶	امکانات قایق سواری و دیگر تأسیسات ورزشی	+	۱
۰/۰۲۹۱	میزان جذابیت محل (طبق نظر کارشناسی)	+	۳۱	۰/۰۱۴۵	مراکز راهنمایی و هدایت گردشگر	+	۲
۰/۰۰۴۴	تعداد هتل سه ستاره	+	۳۲	۰/۰۲۵۴	مدیریت جمع‌آوری و انتقال زباله از محل	+	۳
۰/۰۰۴۲	تعداد اتاق هتل سه ستاره	+	۳۳	۰/۰۲۳۹	پمپ بنزین	+	۴
۰/۰۰۴۳	تعداد تخت هتل سه ستاره	+	۳۴	۰/۰۱۹۹	انتظامات	+	۵
۰/۰۰۰۰	تعداد هتل دو ستاره	+	۳۵	۰/۰۰۶۴	تسهیلات بهداشتی-درمانی	+	۶
۰/۰۰۰۰	تعداد اتاق هتل دو ستاره	+	۳۶	۰/۰۰۶۷	چای خانه سنتی	+	۷
۰/۰۰۰۰	تعداد تخت هتل دو ستاره	+	۳۷	۰/۰۲۳۵	اغذیه فروشی	+	۸
۰/۰۱۸۶	تعداد هتل یک ستاره	+	۳۸	۰/۰۱۰۵	کمپینگ- کانکس	+	۹
۰/۰۱۵۹	تعداد اتاق هتل یک ستاره	+	۳۹	۰/۰۲۵۱	اجرای عملیات محوطه سازی	+	۱۰
۰/۰۱۳۴	تعداد تخت هتل یک ستاره	+	۴۰	۰/۰۲۱۱	آلاچیق یا سکوی نشستن	+	۱۱
۰/۰۰۸۵	تعداد هتل آپارتمان	+	۴۱	۰/۰۲۱۶	پارکینگ	+	۱۲
۰/۰۰۷۸	تعداد تخت هتل آپارتمان	+	۴۲	۰/۰۲۵۷	سرویس بهداشتی	+	۱۳
۰/۰۱۱۱	تعداد مهمانپذیر	+	۴۳	۰/۰۲۷۲	آب آشامیدنی	+	۱۴
۰/۰۱۰۰	تعداد اتاق مهمانپذیر	+	۴۴	۰/۰۲۵۷	برق - شبکه روشنایی	+	۱۵
۰/۰۰۶۹	تعداد تخت مهمانپذیر	+	۴۵	۰/۰۲۱۳	برخورداری از طرح تفصیلی - توریستی	+	۱۶
۰/۰۰۲۱	تعداد خانه‌های استیجاری	+	۴۶	۰/۰۲۷۴	مجموع فاصله تا دیگر کانون‌های شهرستان (کیلومتر)	-	۱۷
۰/۰۰۲۹	تعداد اتاق خانه‌های استیجاری	+	۴۷	۰/۰۲۹۱	فاصله تا نزدیکترین پاسگاه نیروی انتظامی (کیلومتر)	-	۱۸
۰/۰۰۳۱	تعداد تخت خانه‌های استیجاری	+	۴۸	۰/۰۲۹۱	فاصله تا نزدیکترین کانون توریستی همجوار (کیلومتر)	-	۱۹
۰/۰۰۶۴	کبابی و ساندویچی بین راهی	+	۴۹	۰/۰۲۸۰	فاصله تا مرکز استان (کیلومتر)	-	۲۰
۰/۰۰۴۴	واحدهای پذیرایی	+	۵۰	۰/۰۲۹۲	فاصله تا مرکز شهرستان (کیلومتر)	-	۲۱
۰/۰۲۱۸	تعداد بناها و محوطه‌های ارزشمند ثبت شده	+	۵۱	۰/۰۲۹۲	فاصله تا مرکز بخش (کیلومتر)	-	۲۲
۰/۰۲۰۳	جاذبه‌های تاریخی	+	۵۲	۰/۰۲۹۱	فاصله تا مرکز دهستان (کیلومتر)	-	۲۳
۰/۰۲۷۴	جاذبه‌های طبیعی	+	۵۳	۰/۰۲۹۳	فاصله تا نزدیکترین شهر (کیلومتر)	-	۲۴
۰/۰۱۱۷	جاذبه‌های انسان ساخت	+	۵۴	۰/۰۲۸۸	نتن دهی تلفن همراه	+	۲۵
۰/۰۰۸۶	تعداد دفاتر فعال مسافرتی	+	۵۵	۰/۰۲۹۴	نوع راه دسترسی	+	۲۶
۰/۰۱۲۸	تعداد پارک‌های عمومی	+	۵۶	۰/۰۲۸۵	میانگین دمای سه ماهه زمستان (سانتی‌گراد)	+	۲۷
۰/۰۱۱۸	تعداد پایانه‌های مسافری	+	۵۷	۰/۰۲۹۶	میانگین دمای سه ماهه تابستان	-	۲۸
۰/۰۱۱۸	تعداد شرکتهای تعاونی حمل و نقل فعال	+	۵۸	۰/۰۲۹۱	شیب متوسط زمین (درصد)	-	۲۹

مجموع وزن‌ها = ۱

منبع: محاسبات نگارندگان

۶-۱- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل ویکور

این روش روی رتبه‌بندی و انتخاب بهترین گزینه از میان گروهی از گزینه‌ها، تمرکز و جواب‌سازی برای یک مسئله را به کمک یک معیار متناقض مشخص می‌کند. به نحوی که تصمیم‌گیرنده را به تصمیم نهایی می‌رساند (امیری و دارستانی فراهانی، ۱۳۹۲: ۱۷). در این روش با توجه به مقادیر Q, S, R گزینه‌ها در سه گروه از کوچک‌تر به بزرگ‌تر مرتب می‌شوند. در نهایت گزینه‌ای به‌عنوان گزینه برتر انتخاب می‌شود که در گروه Q به‌عنوان گزینه برتر شناخته شود. در پژوهش حاضر، با استفاده از روش ویکور، اقدام به سطح‌بندی شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از ۵۸ شاخص منتخب شده است. وضعیت شهرستان‌های استان با توجه به جدول (۳) به دست آمده است.

جدول ۳: مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از دیدگاه پرسکات آلن (ویکور)

ارزش ویکور	۰/۲۰-۰	۰/۴۰-۰/۲۰	۰/۶۰-۰/۴۰	۰/۸۰-۰/۶۰	۱-۰/۸۰
وضعیت برخورداری	کاملاً برخورداری	برخورداری	نیمه برخورداری	برخورداری کم	عدم برخورداری

منبع: پادروندی، ۱۳۹۲

بر اساس نتایج حاصل از روش ویکور در جدول (۴)، شهرستان‌های استان در سطوح مختلف برخورداری قرار گرفته‌اند که در بین ۹ شهرستان، شهرستان سامان در طبقه‌ی کاملاً برخورداری، شهرستان شهرکرد در طبقه‌ی نیمه‌برخورداری، شهرستان‌های بن، کیار و لردگان در طبقه‌ی برخورداری کم و شهرستان‌های بروجن، کوهرنگ و اردل در طبقه‌ی عدم برخورداری قرار گرفته‌اند که بیانگر وضعیت نامناسب شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری به لحاظ برخورداری از شاخص‌های گردشگری است. از بین شهرستان‌های استان، شهرستان سامان بهترین وضعیت و شهرستان‌های بروجن، کوهرنگ و اردل بدترین وضعیت را از لحاظ شاخص‌های گردشگری دارا هستند.

جدول ۴: رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان بر اساس شاخص‌های گردشگری با استفاده از مدل ویکور

شهرستان	سامان	شهرکرد	فارسان	بن	کیار	لردگان	بروجن	کوهرنگ	اردل
ضریب توسعه	۰/۰۰۰	۰/۵۹۵	۰/۶۴۹	۰/۶۸۹	۰/۷۵۶	۰/۷۸۷	۰/۸۲۴	۰/۹۱۰	۰/۹۸۶
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
وضعیت توسعه	کاملاً برخورداری	نیمه‌برخورداری	برخورداری کم			عدم برخورداری			

منبع: محاسبات نگارندگان

۶-۲- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل تاپسیس

در این روش، گزینه‌ها بر اساس کم‌ترین فاصله از جواب ایده‌آل مثبت (۱) و بیش‌ترین فاصله از ایده‌آل منفی (۰) رتبه‌بندی می‌شوند. بر اساس این روش، میزان توسعه‌ی شهرستان بر اساس جدول ذیل محاسبه شده است. جدول ۵: مقادیر سنجش سطح توسعه‌ی زیرساخت‌های گردشگری شهرستان‌های استان بر اساس مدل تاپسیس

ارزش تاپسیس	۰/۸۰-۱	۰/۶۰-۰/۸۰	۰/۴۰-۰/۶۰	۰/۲۰-۰/۴۰	۰-۰/۲۰
وضعیت توسعه	توسعه یافته	نسبتاً توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتاً محروم	محروم از توسعه

منبع: نظم فر و علی بخشی، ۱۳۹۳: ۱۰۹

بر اساس جدول (۶) ۹ شهرستان استان بر اساس دو طیف در حال توسعه و نسبتاً محروم از توسعه، طبقه‌بندی شده‌اند، بنابراین طبق طبقه‌بندی حاصل از مدل تاپسیس شهرستان‌های سامان، شهرکرد، بن، فارس، و کیار در طبقه‌ی در حال توسعه قرار گرفته‌اند و شهرستان‌های لردگان، بروجن، کوهرنگ و اردل در طبقه‌ی نسبتاً محروم قرار گرفته‌اند.

جدول ۶ رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان بر اساس شاخص‌های گردشگری با استفاده از مدل تاپسیس

شهرستان	سامان	شهرکرد	بن	فارس	کیار	لردگان	بروجن	کوهرنگ	اردل
ضریب توسعه	۰/۵۵۹	۰/۵۲۵	۰/۵۱۵	۰/۴۲۷	۰/۴۰۶	۰/۳۷۷	۰/۳۴۵	۰/۲۹۳	۰/۲۱۹
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
وضعیت توسعه	در حال توسعه						نسبتاً محروم		

منبع: محاسبات نگارندگان

۶-۳- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل الکترو

بر اساس جدول (۷)، ۹ شهرستان استان با توجه به شاخص‌های گردشگری و با استفاده از مدل الکترو در رتبه‌های مختلفی قرار گرفته‌اند. با توجه به این روش (الکترو) شهرستان‌های سامان، شهرکرد، بن، فارس، بروجن، لردگان، کوهرنگ و اردل به ترتیب در رتبه‌های اول تا نهم قرار گرفته‌اند. با توجه به این روش شهرستان سامان از نظر وضعیت شاخص‌های گردشگری در بهترین وضعیت قرار دارد و شهرستان اردل در بدترین وضعیت قرار گرفته است.

جدول ۷: رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان بر اساس شاخص‌های گردشگری با استفاده از مدل الکترو

شهرستان	سامان	شهرکرد	بن	فارس	بروجن	کیار	لردگان	کوهرنگ	اردل
ضریب توسعه	۷	۵	۳	۲	۰	۱	-۳	-۵	-۸
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹

منبع: محاسبات نگارندگان

۶-۴- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از روش میانگین رتبه‌ها

در این روش برای هر گزینه، میانگین حسابی رتبه‌های به دست آمده از روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چندمعیاره تعیین می‌شود و بر این اساس، گزینه‌ها اولویت‌بندی می‌شوند. در این روش، میانگین رتبه‌ها با استفاده از سه روش ویکور، تاپسیس و الکترو که شاخص‌های گردشگری را در نه شهرستان استان چهارم‌حال و بختیاری مورد سنجش قرار داده شده است، در جدول‌های زیر به دست آمده است.

طبق جدول (۸) بر اساس میانگین رتبه‌ها شهرستان‌های سامان، شهرکرد، بن، فارس، کیار، لردگان و بروجن، کوهرنگ و اردل به ترتیب در رتبه‌های اول تا هشتم قرار گرفته‌اند.

جدول ۸: میانگین رتبه‌ها بر اساس روش ویکور، تاپسیس و الکترو

شهرستان	سامان	شهرکرد	فارس	بن	کیار	لردگان	بروجن	کوهرنگ	اردل
ویکور	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
تاپسیس	۱	۲	۴	۳	۵	۶	۷	۸	۹
الکترو	۱	۲	۴	۳	۶	۷	۵	۸	۹
میانگین رتبه	۱	۲	۳/۶	۳/۳	۵/۳	۶/۳	۶/۳	۸	۹
رتبه	۱	۲	۴	۳	۵	۶	۶	۷	۸

منبع: محاسبات نگارندگان

۵-۶- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از روش بردا

این روش بر اساس قاعده‌ی اکثریت استوار است. در این روش برای تصمیم‌گیری، ماتریس مقایسه‌ی زوجی بین گزینه‌ها انجام می‌شود. در صورتی که بر اساس روش‌های مختلف تصمیم‌گیری، تعداد ارجحیت گزینه‌های بر گزینه دیگر بیش از تعداد مغلوب شدن آن گزینه بر دیگری باشد، در ماتریس مقایسه‌ی زوجی، با M نشان می‌دهیم و اگر در همین مقایسه‌ی زوجی، رأی اکثریت وجود نداشت و یا آرا باهم مساوی بود، با X (باخت) کدگذاری می‌شود M به منزله‌ی آن است که سطر بر ستون ارجحیت دارد و X بیانگر آن است که ستون بر سطر ارجحیت دارد. هر مقایسه‌ی زوجی به صورت جداگانه بررسی می‌شود. تعداد مقایسات برابر با $\frac{m(m-1)}{2}$ است که M تعداد گزینه‌ها است. معیار اولویت در این روش آن است که در چند دفعه، بردهای گزینه یعنی M دارای اکثریت است.

با توجه به روش بردا هر یک از شهرستان‌ها دو به دو باهم مقایسه می‌کنیم که نتایج آن در جدول (۹) آمده است و سپس به رتبه‌بندی آن‌ها می‌پردازیم. طبق جدول (۱۰)، شهرستان‌های سامان، شهرکرد و بن در بالاترین سطح برخورداری قرار گرفته‌اند.

جدول ۹: نتایج مقایسات زوجی و تعداد برد و باخت‌های هر عامل با توجه به تکنیک کپلند

$\sum C$	اردل	کوه‌رنگ	بروجن	لردگان	کیار	بن	فارسان	شهرکرد	سامان	شهرستان
8	M	M	M	M	M	M	M	M		سامان
7	M	M	M	M	M	M	M		X	شهرکرد
5	M	M	M	M	M	X		X	X	فارسان
6	M	M	M	M	M		M	X	X	بن
4	M	M	M	M		X	X	X	X	کیار
3	M	M	M		X	X	X	X	X	لردگان
2	M	M		X	X	X	X	X	X	بروجن
1	M		X	X	X	X	X	X	X	کوه‌رنگ
0		X	X	X	X	X	X	X	X	اردل
	8	7	6	5	4	2	3	1	0	$\sum R$

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۱۰: رتبه‌بندی شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری براساس روش بردا

شهرستان	سامان	شهرکرد	فارسان	بن	کیار	لردگان	بروجن	کوه‌رنگ	اردل
بردا	۸	۷	۵	۶	۴	۳	۲	۱	۰
رتبه	۱	۲	۴	۳	۵	۶	۷	۸	۹

منبع: محاسبات نگارندگان

۶-۶- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل کپلند

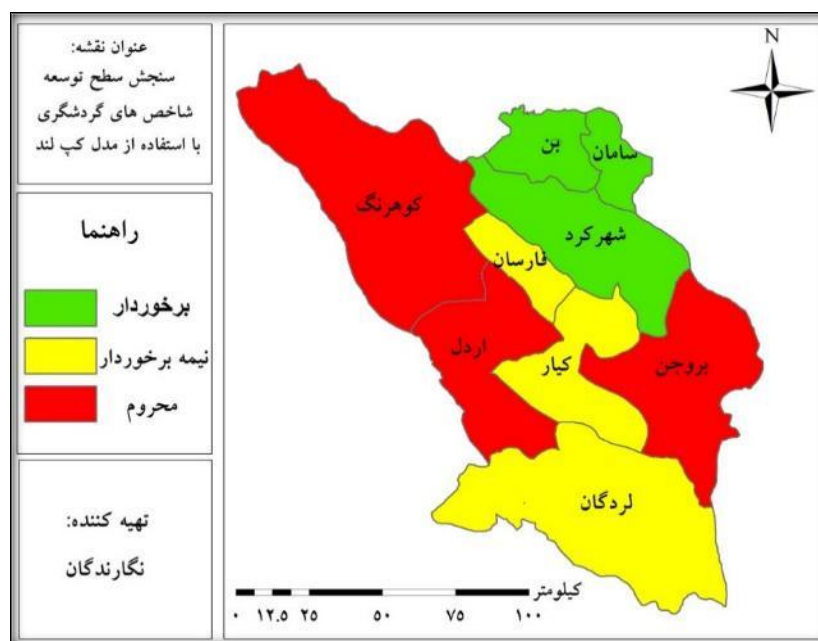
این روش، اصلاح‌شده‌ی روش بردا است. با این تفاوت که در اولویت‌بندی علاوه بر تعداد بردها، تعداد باخت‌ها هم برای هر گزینه محاسبه می‌شود؛ بدین منظور که گزینه‌ها بر اساس تفاضل مقادیر تعداد بردها ($\sum C$) و تعداد باخت‌ها ($\sum R$) اولویت‌بندی می‌شوند. در نهایت بر اساس تکنیک کپلند شهرستان‌های سامان، شهرکرد و بن در بالاترین میزان برخورداری و شهرستان‌های بروجن، کوه‌رنگ و اردل در پایین‌ترین سطح برخورداری قرار گرفته‌اند.

شهرستان سامان به دلیل قرار گرفتن در نزدیکی زاینده‌رود یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری استان چهارمحال و بختیاری محسوب می‌شود. مجتمع فرهنگی تفریحی پل زمانخان و باغ‌های اطرافش، مجموعه کاخ پیشین فرح دیبا که اکنون به هتل تبدیل شده است، مجتمع ویلایی زاگرس و مناظر زیبای حاشیه زاینده‌رود از جمله جاذبه‌های گردشگری این شهرستان محسوب می‌شود. با توجه به قابلیت‌های گردشگری و وجود ظرفیت‌های طبیعی، این شهرستان به عنوان نگین گردشگری استان معرفی گردیده و هر ساله مورد استقبال تعداد زیادی از گردشگران قرار می‌گیرد. تعداد زیاد مراکز گردشگری این شهرستان نسبت به دیگر شهرستان‌های استان موجب گردیده است که از نظر زیرساخت‌های گردشگری بیشتر مورد توجه مسولین قرار بگیرد. و سهم سرمایه‌گذاری‌های بخش دولتی و به ویژه بخش خصوصی در این شهرستان بالاتر باشد. از جمله دلایل اهمیت ویژه‌ی این شهرستان قرارگیری در میان مسیر گردشگری اصفهان-شهرکرد است، که زمینه‌ی توسعه‌ی گردشگری را در این منطقه فراهم کرده است.

جدول ۱۱: رتبه‌بندی شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری براساس روش کپلند

شهرستان	سامان	شهرکرد	فارسان	بن	کیار	لردگان	بروجن	کوهرنگ	اردل
$\sum C$	۸	۷	۵	۶	۴	۳	۲	۱	۰
$\sum R$	۰	۱	۳	۲	۴	۵	۶	۷	۸
$-\sum R \sum C$	۸	۶	۲	۴	۰	-۲	-۴	-۶	-۸
رتبه	۱	۲	۴	۳	۵	۶	۷	۸	۹

منبع: محاسبات نگارندگان

شکل ۲: سنجش سطح توسعه زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل کپلند

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

گردشگری به عنوان فعالیتی چند منظوره، معرفی شده است. این فعالیت در چند دهه‌ی اخیر سهم عمده‌ای در توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای کشورها داشته است. یکی از مشکلات مهم در توسعه‌ی فضایی به ویژه توسعه‌ی ناحیه‌ای گردشگری ضعف در سلسله مراتب نواحی گردشگری مبتنی بر رابطه‌ی تعاملی میان نواحی گردشگری است. سطح‌بندی بر اساس زیرساخت‌های گردشگری و خدمات موجود در نواحی برای شناخت تفاوت‌ها و تعیین خدمات مورد نیاز و تعدیل

نابرابری بین آن‌ها است. بهره‌برداری مناسب از زیرساخت‌ها وابسته به شناخت دقیق و سطح‌بندی امکانات، تأسیسات، خدمات و ظرفیت‌های موجود در هر منطقه و ناحیه دارد. بر این اساس، در این مقاله با توجه به زیرساخت‌های خدماتی که مورد استفاده گردشگران در جامعه میزبان است، نسبت به رتبه‌بندی و سطح‌بندی شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری نسبت به گردشگری پرداخته شده است.

در ابتدا با شناسایی زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری به تفکیک هر شهرستان و اولویت‌بندی بر اساس مدل‌های VIKOR، TOPSIS و ELECTER اقدام شد. در ادامه با توجه به این‌که نتایج حاصل از اجرای روش‌های یاد شده در مواردی با یکدیگر هم‌خوانی نداشت، برای رسیدن به یک اجماع کلی از تکنیک کپ‌لند استفاده شده است. در مدل VIKOR، شهرستان سامان تنها شهرستان برخوردار دارای بالاترین ضریب توسعه و طبق مدل TOPSIS، شهرستان‌های سامان، شهرکرد، فارس و کیار به ترتیب در طیف در حال توسعه قرار گرفته‌اند، لازم به ذکر است بر اساس این مدل هیچ کدام از شهرستان‌ها در طیف توسعه یافته قرار نگرفته‌اند. در نهایت در مدل ELECTER شهرستان سامان، شهرکرد و بن بالاترین ضریب توسعه را داشته و رتبه‌ی اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین با توجه به نتایج مختلف حاصل از روش‌های مذکور برای هر کدام از شهرستان‌های استان، رتبه‌های متفاوتی به دست آمده است که برای رسیدن به رتبه‌ی واحد در بین این مدل‌ها از تکنیک کپ‌لند استفاده شده است که در این مدل رتبه‌ی شهرستان‌ها از مدل‌های مختلف به صورت زوجی مقایسه شده‌اند و در نهایت رتبه‌ی واحدی برای شهرستان‌ها به دست آمده است. بر اساس نتایج و سطح‌بندی‌های به دست آمده از تکنیک، شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری در سه سطح برخوردار، نیمه برخوردار و محروم قرار گرفته‌اند. نتیجه‌ی حاصل نشان داده است که به ترتیب؛ شهرستان سامان، شهرکرد و بن در سطح برخوردار، شهرستان‌های فارس، کیار و لردگان در بخش نیمه برخوردار و در نهایت شهرستان‌های بروجن، کوهرنگ و لردگان در سطح محروم قرار گرفته‌اند.

با توجه به نتایج حاصل از تکنیک کپ‌لند سه شهرستان در استان چهارمحال و بختیاری در گروه شهرستان‌های محروم قرار گرفته است. شهرستان شهرکرد نیز علی‌رغم این‌که مرکز استان بوده و بیشتر امکانات را در خود جای داده است، انتظار می‌رود در رده‌ی اول توسعه جای گیرد که در سطح‌بندی به دست آمده در سطح دوم و بعد از شهرستان سامان قرار گرفته است. از جمله عوامل اصلی قرار گرفتن شهرستان سامان در رده‌ی اول از نظر سطح بندی، وجود قابلیت‌های گردشگری و وجود ظرفیت‌های طبیعی است. تعداد زیاد مراکز گردشگری این شهرستان نسبت به دیگر شهرستان‌های استان موجب گردیده است که از نظر زیرساخت‌های گردشگری بیشتر مورد توجه بخش دولتی و به ویژه بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری قرار بگیرد. از جمله دلایل دیگر اهمیت ویژه‌ی این شهرستان، قرارگیری در میان مسیر گردشگری اصفهان-شهرکرد است. وجود عدم تعادل و توازن منطقه‌ای در این استان، عدم رعایت عدالت در توزیع زیرساخت‌ها، ساختارها و روند رو به رشد مشکلات زیست محیطی و اجتماعی در مناطق گردشگری استان ضرورت چاره‌اندیشی و برنامه‌ریزی در راستای رفع عدم تعادل‌ها و تقویت زیرساخت و حل مشکلات را بیش از پیش روشن کرده است. به‌کارگیری شیوه‌های مدیریتی جدید و تغییراتی در ساختار آن به وضع موجود کمک فراوانی خواهد نمود، لذا با توجه به ویژگی‌های استان چهارمحال و بختیاری، می‌توان به سازمان فضایی جدیدی که برنامه‌ریزی برای گردشگری را در اولویت کار قرار دهد، دست یافت.

نتایج این پژوهش در زمینه‌ی اولویت‌بندی زیرساخت‌های گردشگری با نتایج سایر محققین که در بخش پیشینه‌ی پژوهش به آن‌ها اشاره گردید، هم‌خوانی دارد و تمامی پژوهش‌های یاد شده این مسئله را تایید می‌کنند که وجود زیرساخت‌های مناسب در هر مکان در جلب و کسب رضایت گردشگران برای تکرار سفر، اهمیت بسیار بالایی دارد. هم‌چنین برای توسعه‌ی گردشگری بهره‌برداری بهینه از زیرساخت‌ها و پی بردن به نابرابری‌های سطح‌بندی نواحی گردشگری ضروری است. با شناخت زیرساخت‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها در سطح نواحی می‌توان مدیریت بهتری بر گردشگران داشت.

با توجه به نتایج یاد شده در این پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه گردیده است:

به برنامه‌ریزان و مدیران پیشنهاد می‌شود در برنامه‌ریزی منطقه‌ای جهت حذف نابرابری‌های گردشگری بین شهرستان‌های استان به سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و اولویت‌بندی بین آن‌ها طبق نتایج بدست آمده عمل نمایند.

توجه بیشتر به فراهم نمودن زمینه‌های توسعه‌ی گردشگری جهت کاهش فاصله میان شهرستان‌های مختلف استان و ارائه‌ی برنامه‌ی زمان‌بندی توسعه در سطح استان.

توجه بیشتر به نظر گردشگران در توسعه زیرساخت‌های گردشگری به عنوان مصرف‌کنندگان نهایی.

تقویت نهادها و ارگان‌های دولتی و خصوصی متولی در امر گردشگری و خدمات‌رسانی مناسب به آن‌ها در جهت ارائه‌ی هر چه بهتر خدمات گردشگری.

تلاش در جهت خارج کردن گردشگری استان از ماهیت فصلی بودن این صنعت و فعال کردن توریسم زمستانی (به‌ویژه در شهرستان کوهرنگ) که این مسئله می‌تواند از طریق تجهیز و تبلیغ پیست اسکی استان و جاذبه‌های اکوتوریسم صورت گیرد.

۸- منابع

۱. ابراهیم زاده، عیسی، حافظ رضازاده، معصومه، دارایی، مرضیه (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی و مکان‌یابی بهینه تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری شهری با استفاده از GIS موردشناسی: شهر سمنان، جغرافیا و توسعه، شماره ۳۵.
۲. امیری، مقصود، دارستانی فراهانی، احمد (۱۳۹۲). تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه، نشر دانشگاهی کیان، تهران.
۳. پادروندی، بهزاد (۱۳۹۲). بررسی و سطح‌بندی وضعیت پایداری توسعه در شهرستان‌های استان لرستان، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، استاد راهنما عطا غفاری گیلانده، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم انسانی.
۴. تقوایی، مسعود، پیرمادیان، زهرا، صفرآبادی، اعظم (۱۳۹۱). امکان‌سنجی توسعه‌ی اکوتوریسم در ناحیه سامان چهار محال و بختیاری، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۴۰، صص ۱۶۹-۱۵۰.
۵. خاتون آبادی، احمد، راست قلم، مهدی (۱۳۹۰). سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT مطالعه‌ی موردی: روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۵، شماره ۳.
۶. دهستانی، بهبود (۱۳۸۳). برنامه ریزی کالبدی گردشگری، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، استاد راهنما حسین شکویی، دانشگاه تربیت مدرس.
۷. رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۶). جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ هفتم، تهران.
۸. ساسانپور، فرزانه، موسی وند، جعفر (۱۳۹۰). تعیین قطب گردشگری استان مازندران، اولین همایش بین‌المللی اقتصاد و مدیریت گردشگری تهران.
۹. سلطان حسینی، محمد، سلیمی، مهدی، سلیمی، منصوره، لطفی، مجتبی (۱۳۹۲). اولویت‌بندی اثرات اجتماعی و اقتصادی اماکن ورزشی بر محیط شهری (مطالعه موردی: شهر یزد). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره‌ی شانزدهم، صص ۸۸-۶۵.
۱۰. شماعی، علی، موسی وند، جعفر (۱۳۹۰). سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS و AHP، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره‌ی دهم، صص ۴۰-۲۳.
۱۱. ضرابی، اصغر، علیزاده، جبار، بهاری، عیسی (۱۳۹۳). تحلیلی بر زیرساخت‌های گردشگری در مقصد اکوتوریستی بند ارومیه با استفاده از روش SWOT، جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۸، شماره‌ی ۴۸، صص ۲۱۰-۱۷۷.
۱۲. ضرابی، اصغر، محمدی، جمال، بابا خازنداده، ادريس (۱۳۹۰). تحلیلی بر جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره‌ی پیاپی ۴۳، شماره‌ی ۳، صص ۵۲-۳۵.
۱۳. طواری، مجتبی، سوخکیان، محمد علی، میرنژاد، علی (۱۳۸۷). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر بهره‌وری نیروی انسانی با استفاده از تکنیک MCDM، مدیریت صنعتی، شماره‌ی ۱، صص ۸۸-۷۱.
۱۴. طیبی، کمیل، بابکی، روح اله، جباری، امیر (۱۳۸۶). بررسی رابطه‌ی توسعه‌ی گردشگری و رشد اقتصادی در ایران ۱۳۸۳-۱۳۳۸، پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی ویژه‌ی اقتصاد، شماره‌ی ۲۶، بابلسر، انتشارات دانشگاه مازندران، صص ۱۱۰-۸۳.
۱۵. عطایی، محمد (۱۳۸۹). تصمیم‌گیری چندمعیاره، شاهرود، دانشگاه صنعتی شاهرود، چاپ اول.
۱۶. غفاری، رامین (۱۳۸۸). اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری و مکان‌یابی تأسیسات گردشگری در کانون‌های توریستی استان چهار محال و بختیاری، سازمان میراث فرهنگی - صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری.
۱۷. فیروزجائیان، علی اصغر، فیروزجائیان، مجتبی، هاشمی پطرودی، حمید، غلامرضازاده، فاطمه (۱۳۹۲). کاربرد تکنیک مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) در مطالعات گردشگری (تحلیلی با رویکرد آسیب شناسانه)، برنامه‌ریزی و

- توسعه‌ی گردشگری، سال دوم، شماره‌ی ۶، صص ۱۵-۱۲۹.
۱۸. کاظمی، مهدی (۱۳۸۷). مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
۱۹. لطفی، صدیقه، شعبانی، مرتضی (۱۳۹۲). ارائه‌ی مدلی تلفیقی جهت رتبه‌بندی توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: بخش بهداشت و درمان استان مازندران، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره‌ی ۲۸، صص ۳۰-۷.
۲۰. ملکی، سعید، مودت، الیاس (۱۳۹۴). تحلیل بر توزیع و اولویت‌بندی زیرساخت گردشگری استان یزد با استفاده از تکنیک‌های برنامه‌ریزی، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال چهاردهم، شماره‌ی ۳۴، صص ۶۸-۴۷.
۲۱. موسوی، میرنجف، ویسیان، محمد، محمدی، سمیه، اکبری، مهناز (۱۳۹۴). بررسی و اولویت‌بندی توان‌ها و زیرساخت‌های توسعه‌ی گردشگری با روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (مورد مطالعه: شهرستان‌های استان کردستان). گردشگری شهری، دوره‌ی ۲، شماره‌ی ۱، صص ۳۱-۱۷.
۲۲. میرفخرالدینی، حیدر، فرید، داریوش، طحاری مهرجردی، زارعی، محمد حسین (۱۳۹۰). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندشاخصه (مطالعه‌ی موردی: مرکز بهداشتی و درمانی شهرستان یزد). مدیریت سلامت، سال ۱۴ (۴۳)، صص ۶۲-۵۱.
۲۳. نظم فر، حسین، علی بخشی، آمنه (۱۳۹۳). سنجش نابرابری فضایی توسعه یافتگی ناحیه‌ای (مطالعه‌ی موردی: استان خوزستان)، برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره‌ی سوم (پیاپی ۱۴)، صص ۱۷۸-۱۵۱.
۲۴. واحدپور، غلامعباس، جعفری، مهتاب (۱۳۹۰). راهبردهای مدیریت و توسعه‌ی پایدار زیرساخت‌های گردشگری ایران با تأکید بر مدل SOWT، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره اول، صص ۹۷-۸۳.
۲۵. وارثی، حمیدرضا، تقوایی، مسعود، شاه‌یوندی، احمد (۱۳۹۰). تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان (با تأکید بر هتل‌ها)، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره‌ی پیاپی ۴۴، شماره‌ی ۴، صص ۱۱۲-۹۱.
26. Chakraborty. S (2011), Applications of the MOORA method for decision making in manufacturing environment, International Journal of Advanced Manufacturing Technology, Vol. 54, pp. 1155-1166.
27. Chen. T Y & Tsao. C Y (2008), The Interval Valued Fuzzy TOPSIS Method and Experimental Analysis, Fuzzy Sets and Systems, Vol. 159, Issue. 11, pp. 1410-1428.
28. Eraslan. E & Tansel. IC Y (2011), a MultiCriteria Approach for Determination of Investment Regions: Turkish Case, Industrial Management & Data Systems, Vol. 111, No. 6, pp. 890-909.
29. Harms, E. (2010), Sustainable tourism: From nice to have to need to have, In Roland Conrady, Trends and Issues in Global Tourism, 3: 111116.
30. Hearty, Margaret J (1989), Tourism Transport-Implications for Developing Countries, Tourism Management. 10, 4: 272-27۴.
31. Kabassi, K. (2010), Personalizes recommendations for tourists, Journal of Telematics and Informatics, Vol. 27, pp. 5166.
32. Kabli, Mohammad Reda., (2009), A Multi-Attribute Decision Making Methodology For Selecting New R&D Projects Portfolio With A Case Estudy Of Saudi Oil Refining Industry, School of Mechanical, Materials and Manufacturing Engineering, Thesis Submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy.
33. Kave, Amir, Miri, Gholam Reza, Saghaili, Mehdi (2014), Assessment and analysis of spatial patterns and tourism species in Mashhad metropolis, American Journal of Engineering Research, Volume-03, Issue-04, pp-45-53.
34. Khadaroo, J. and Seetanah, B. (2007), Transport infrastructure and tourism development, Annals of Tourism Research, 34(4): 1021-1032.
35. Law Christopher m. (2000), the tourist city review, urban studies, vol 37, no 7.

36. Massidda, C. and Etzo, I. (2012), the determinants of Italian domestic tourism: A panel data analysis, *Tourism Management*, 33(3): 603-610.
37. Monavari, S. M. and Feraidoni, A, (2008), Kakarza regional talent identification for evaluation of ecological tourism with the help of GIS, the fourth national conference of environmental strategies and improve them, pp: 27- 31.
38. Shoal, Noam, Bob McKercher, Amit, Barenboim(2011), hotel location and tourism activity in cities, *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 4, pp. 1594–1612.
39. Sugiyarto. H. (2003), *Tourism and globalization Economic Impact in Indonesia* .www.elsevier.com.
40. Sun. Chia C, (2010), a Performance Evaluation Model by Integrating Fuzzy AHP and Fuzzy TOPSIS Methods, *Expert Systems with Applications*, Vol. 37, Issue.12, pp. 7745–7754.
41. WTTC: World Travel & Tourism Council (2013).